

MASS-MEDIA

bellarminov mali katekizam u slavoniji i kod hrvata u podunavlju

Franjo Emanuel Hoško

U potridentskom razdoblju, tj. od druge polovice 16. st. pa do pred kraj 18. stoljeća, Katolička Crkva među Hrvatima je svoju brigu o vjerskom odgoju djece i mladeži zasnivala na dijaloškim katekizmima sv. *Petra Kanizija* (1521—1597.) i sv. *Roberta Bellarina* (1542—1621.). Istraživači povijesti hrvatske katehizacije¹ jedinstveni su u tvrdnji da su prijevodi i prilagodbe Kanizijeva *Malog katekizma* (Catechismus

in Frag und Antwort gestellt für die gemeine Leyen und Kinder, 1568.) bile proširene u sjevernoj Hrvatskoj, dok je Bellarminov *Mali katekizam* (Dottrina christiana breve, 1597.) bio proširen među Hrvatima u Dalmaciji i, nešto prerađen po Matiji Divkoviću, po Bosni i Hecergovini.² Ovaj prilog upozorava na jednu iznimku, naime na prijevod Bellarminova *Malog katekizma* što ga je u prvoj polovici 18. st. priredio Ši-

¹ Ferdo Heffler je u svojim knjigama *Grada za povijest hrvatske kateheze, sv. I, Zagreb 1932. i sv. II, Zagreb 1934.* pružio osnovni pregled povijesti katehizacije Katoličke Crkve među Hrvatima. Vjekoslav Štefanić je u nizu studija s jezikoslovne strane analizirao prve katekizme na hrvatskom jeziku (usp. *Bellarmino-Komulovićev Kršćanski nauk, u: Vrela i prinosi 8(1938), 1—50; Jakov Ledesma i njegov »Nauk karstianski« (1583), Sarajevo 1938; Mali kršćanski nauk J. Ledesme u hrvatskom prijevodu od g. 1578., u Vrela i prinosi 11 (1940), 68—91.* On je ukazao na vrijednost te katekizamske literature u stvaranju hrvatskog književnog jezika i oblikovanju duhovne fizionomije hrvatskog naroda. U naše vrijeme pridružili su se istraživačima povijesti hrvatske katehizacije Ivan Fuček (usp. *De activitate pastoralis-missionaria p. Georgii Mulihi (1694—1754), Zagreb 1959*) i Miljenko Belić (usp. *Blažena Djevica Marija — naše utočište. Mariologija o. Antua Kanižlića D. J., Zagreb 1961*) doktorskim disertacijama o katekizacijskom stvaralaštvu Jurja Muliha, odnosno Antuna Kanižlića. Ta-

koder treba upozoriti na disertaciju Anta Luttera kao na nastojanje da se što obuhvatnije prikaže stanje katehizacije u jednoj hrvatskoj crkvenoj pokrajini na prijelazu iz vremena potridentske crkvene obnove u razdoblje pod utjecajem jozefinizma (usp. *Dušobrižništvo djece i mladeži uže Hrvatske tokom druge polovine 18. stoljeća, Zagreb 1969.* — strojopis br. 204/1969. u arhivu Katol. bogoslovnog fakulteta u Zagrebu). Spomenuta i druga istraživanja iz povijesti hrvatske katehizacije još uvijek nisu dostatna za potpun uvid u sve činioce koji uvjetuju stanje katehizacije u prošlosti Crkve u našem narodu. Zato bi takva istraživanja valjalo nastaviti. Ostaju još uvijek nepoznata, čak i naslovom, pojedina djela katehetske književnosti, kao i njihova vrijednost, domet i odjek. Sve su to sastavnice sistematskog proučavanja povijesti katehizacije, jer cjelovita povijest katehizacije Crkve u jednom narodu trebala bi, ne zanemarujući ostale kulturno-povijesne vidove, osobito otkrivati sadržaje, metode, oblike, stupanj zauzetosti i rezultate tog značajnog dijela crkvenog života i djelovanja.

mun Mecić i tiskom objavio u Budimu, na krajnjem sjeveru hrvatske etničke raširenosti.

Prvi put je prije dva i pol stoljeća Šimun Mecić dao otisnuti svoju knjižicu *Cvitak pokornih*, a u njoj i svoj *Nauk karstyanski*. Prvo izdanje *Cvitka pokornih* dosad nije pronađeno, a drugo je zasad poznato po jednom primjerku.³ Iz naslovne stranice može se zaključiti da knjižica nije izmijenila kod drugog izdanja ni oblik ni sadržaj. Jedine izmjene su u oznaci godine tiskanja (st. /1/), kalendaru pomičnih svetkovina (str. /4/) i u posveti (str. /26/), /27/). Točan i potpun naslov glasi: *CVITAK POKORNIH / Aliti Knisxice / SEDAM PISMI / POKORNI / S' Officiom S. Krixa, B. Di- / vicze Marie. Od Marty, Du- / ha Svetoga, s' Puutom S. Krixa, i s' / drugima mlogim bogogliubnim Mo- / litvam, kako i s' naukom Karstian- / skim, nakichiegnie. / Po/ Oczu M. P. Fra. Simunu / Mecichiu Pri- poudaocz, i Stio- / oczu od Suete Bogoslouicze Generalo- / mu — Slavne Prouinczie Bossanske, / Reda male Bratye svetoga Serafin- / skog Patriarke Franczescka, izua- / giene u Jezik Illyri- cski, / i sloxene. / Godista od kupliegna nassega, / M. DCC. XXXVI. / CUM LICENTIA SUPERIORUM. / U BUDIMU, Po Ivanu Giurgiu Notten- / stein Sctampaturu*. Naslov te Mecićeve knjižice u latinskom prijevodu bio je poznat već osam desetljeća u tada objavljenom rukopisu *Scriptores Interam-*

² ŠTEFANIĆ, V., *Bellarmino-Komulovićev Kršćanski nauk*, 2; LUTTER, A., *Dušobrižništvo djece*, 14.

³ Mecićeve knjižice nalazi se u zbirci rijetkih knjiga u knjižnici franjevačkog samostana u Zagrebu (Kaptol 9). — Da je taj primjerak drugo izdanje, jasno je iz riječi Mecićeve posvete (str. 27): »... Zato dostoinoje, da i ja moy trud ovi knixicza, iznovo pristampani (obsluzujichi) gliubavju goruchim prikaxem i prikazujem na posthenye, gniegovo (sc. sv. Franje) i Reda svetoga male Bratye.«

niae Josipa Jakošića.⁴ Ipak je tek prije tri godine ukratko iznesena Mecićeve biografija i točan hrvatski naslov djela,⁵ a pred dvije godine je u pregledu Mecićeve knjige naznačeno da ona sadrži i katekizam.⁶ O samom katekizmu, o njegovu predlošku, stupnju izvornosti, namjeni i domašaju još nije bilo riječi.

Mecićeve knjižica *Cvitak pokornih* je po svojem sadržaju i namjeni zapravo molitvenik.⁷ Sam sadržaj upućuje da je Mecić taj molitvenik namijenio vjernicima koji već posjeduju višu vjersku izobrazbu, jer se u njem nalaze psalmi, molitve i takve pobožnosti koje nadilaze molitvene potrebe prosječnih vjernika u razdoblju potridentske crkvene obnove, posebno u krajevima koji su još pred trideset godina bili pod Turcima. Zato se A. Sekulić s pravom pita o razlozima zašto je u takav sastav molitvenika uvršten i katekizam: »Ako se ipak prihvati činjenica o zadnjem dijelu, o kršćanskom nauku, moglo bi se pomisliti (pa i zaključiti) da je možda zaključak crkvenih poglavara kojim se traži da taj dio obvezatno bude u molitveniku. Ili je pak pisac želio da mu knjiga bude priručnik redovničke subraće i svećenstva, a tada je zadnji dio, priložak ili dodatak nužno trebao biti uključen u knjigu. Dojam je svakako potkrijepljen činjenicom što je pouka o vjeri, katekizam, nauk kršćanski na svršetku knjige.«⁸ Sekulićeve obrazloženja mogu se prihvatiti kao od-

⁴ Usp. ŠREPEL, M., (izdavač), *Jakošićev spis: Scriptores Interamniae*, u: *Gradja za povijest književnosti hrvatske JAZU*, knjiga 2, Zagreb 1899, 121.

⁵ HOŠKO, F. E., *Dvije osječke visoke škole u 18. stoljeću*, u: *Kačić 8*(1976), 156.

⁶ SEKULIĆ, A., *Šimun Mecić, graditelj i čuvar jezika hrvatskoga*, u: *Croatica Christiana Periodica 1* (1977), 38, 39; HOŠKO, F. E., *Franjevačko visoko učilište u Požegi*, u: *Nova et vetera 27* (1977), 90—92.

govor na pitanje o razlozima uvrštavanja katekizma u *Cvitak pokornih*, a odgovor na pitanje zašto je Mecić za svoj molitvenik izabrao upravo *Mali katekizam* Roberta Bellarina valja tražiti, čini se, u Mecićeve školovanju u pripadnosti franjevačkoj provinciji Bosne Srebrne.

Mecić je Požežanin, rođen oko 1685. Filozofsko i teološko školovanje završio je u Italiji, u franjevačkoj provinciji sv. Nikole sa središtem u Bariju. Postigao je kvalifikacije profesora filozofije i teologije pa je filozofiju predavao na visokoj filozofskoj školi u Slavonskoj Požegi (1714—1717.), a teologiju na visokim teološkim školama u Dubrovniku (1718—1723.) i u Budimu ob(1717/18, 1723—1729.). Dužnost župnika obavljao je u Budimu (1729/30.), Požegi (1730—1733.) i Pleternici (1733—1735.). Umro je iznenada od vodene bolesti kao tek imenovani provincijal Bosne Srebrne 23. III 1735. u Požegi.⁹ Mecićeve boravak u Italiji, povezanost s Propagandom,¹⁰ boravak u Dubrovniku, Požegi i Budimu i pripadnost provinciji Bosni Srebrnoj, koja do njegove smrti obuhvaća krajeve od Budima do Jadranskog mora, obrazlažu izbor molitava i pobožnosti u njegovu molitveniku. Također tumače zašto je on takvim izborom uspio prekoračiti pokrajinske granice između sjeverne i južne Hrvatske i u »sivilu oponašatelja« očitovati se »kao izvorni sastavljač

⁷ Knjiga ima (28) + 472 str.; format 16. Sadržaj je ovaj: naslov (1), slika Žalosne Gospe (3), kalendar pomičnih svetkovina od 1736. do 1759. (4, 5), kalendar za godinu 1736. (6—24), posveta knjige sv. Franji (27—28), svaganje molitve (1, 2), sedam pokorničkih psalama s litanijama svih svetih (3—28), molitve za ispovijed (28—33), različiti psalmi (33—35), oficij sv. Križa (54—74), oficij bl. Djevice Marije (75—228), molitve svecima (229—285), krunica bl. Dj. Marije (286—297, 316—325), oficij Duhu Svetome (326—332), križni put (333—380), plač Gospin

svoje knjige«.¹¹ Konačno, isti razlozi obrazlažu zašto je Mecić posegnuo za Bellarminovim *Malim katekizmom*; bio je bliži njemu samome, kao i zajednici kojoj je pripadao pa zato i narodu u kojem su Mecić sam i ostali članovi provincije Bosne Srebrne djelovali kao dušobrižnici.

Premda to Mecić nigdje ne spominje, njegov je *Nauk karstyanski* gotovo doslovan prijevod Bellarminova *Malog katekizma*. Mecić od početka do kraja slijedi Bellarminov tekst, prihvaća njegov raspored katekizamskog gradiva. Ponekad unosi manje značajne preinake pojednostavljujući Bellarminov tekst. Sklonost pojednostavnjivanju očituje se također pri diobi na dva podnaslova onih podnaslova koji su jedinstveni u prethodnim prijevodi- ma Bellarminova teksta. Ta pojednostavnjenja žele omogućiti veću jasnoću. Tako ispušta uvodni dio prvog pitanja o Očenašu, zadržavajući samo sam upit »Umiesli Ocse nass?« (str. 427), a u nabrojanju sakramenata imenuje treći sakrament samo kao »Tilo Issukarstovo«, dok ostali prijevodi imaju »Eukaristija, to jest Tilo Isukrstovo« (str. 441.).

U odnosu prema Bellarminovu katekizmu kao predlošku uveo je Mecić neke dodatke u svoj *Nauk karstyanski*. Narav tih dodataka je dvovrsna: sadržajna i didaktička. Svoj tekst Mecić proširuje u nekoliko navrata. Tako u tumačenju Vjerovanja dodaje poslije

(380—413), *Nauk karstyanski* (414—468), sadržaj (469—472).

⁸ SEKULIĆ, A., *Šimun Mecić*, 38.

⁹ Uz spomenuto u bilj. 4, 5 i 6 usp. također: HOŠKO, E., *Prosvjetno i kulturno djelovanje bosanskih i hrvatskih franjevaca tijekom 18. stoljeća u Budimu*, u: *Nova et vetera* 28 (1978), 128—130.

¹⁰ *Archivio storico della S. Congregazione de Propaganda Fide, Acta*, vol 92, 4.

¹¹ SEKULIĆ, A., *Šimun Mecić*, 39.

dvanaestoga članka simbola pitanje i odgovor o čistilištu (str. 427); poslije poglavlja o djelima milosrđa uvrstio je osam blaženstava (str. 448, 449); poglavlju o grijehu dodao je vlastitim podnaslovom pitanje o broju i nazivu devet »griha tudy« (str. 453.), a nakon nabiranja četiriju posljednjih stvari uvrstio je s vlastitim podnaslovom pitanje i odgovor o dobrim djelima (454.). U sastav svog katekizma Mecić je uveo »Slog od vire Koy ucsini Sueti Atanasio Biskup« (str. 455—459.) i dodao ga Bellarminovu katekizmu. Kao dodatak didaktičke naravi treba ocijeniti Mecićeve umetke u »Vjerovanje« kad svaki pojedini od dvanaest članaka simbola pripisuje pojedinim apostolima kao njihovim autorima (str. 420, 421.). Spomenuti umeci u tekst *Nauka karstyanskoga* pokazuju da je Mecić koristio *Mali kršćanski nauk Jakova Ledesme* (1519—1575), jer je iz njega preuzeo umetak na str. 427. o čistilištu, a možda i Atanazijev simbol.¹² Umetke o osam blaženstava na str. 448. i 449. te o tuđim grijesima na str. 453. preuzeo je iz Kanizijeva *Malog katekizma*.

Svakako se nameće pitanje o odnosu Mecićeve prijevoda Bellarminovog *Malog katekizma* prema prijevodu *Aleksandra Komulovića*, odnosno prema ostalim prijevodima istog katekizma u 17. st. i u prva desetljeća 18. stoljeća.¹³ Koja je mjera ovisnosti Mecićeve *Nauka karstyanskoga* o tim prijevodima, teško se može utvrditi bez po-

¹² ŠTEFANIĆ, V., *Jakov Ledesma i njegov »Nauk karstjanski«*, 25—27.

¹³ Štefanić misli da je Bellarminov *Mali katekizam* bio »valida najrašireniji katekizam« među Hrvatima (Bellarmino-Komulovićev *Kršćanski nauk*, 5). Prvi ga je preveo na hrvatski jezik Aleksandar Kormulović i izdao tiskom 1603. u Rimu. Štefanić je objavio u cijelosti tekst tog prijevoda (usp. Isto mjesto, 33—50). Kasnije je Bellarminov *Mali katekizam* ponovno izdavan više puta: Levakovićevo izdanje glagoljicom 1628. u Ri-

drobnog uspoređivanja, ali tu ovisnost treba pretpostaviti jer je Mecić u Italiji i u Dubrovniku mogao naći niz takvih prijevoda. Njegov doprinos, čini se, treba tražiti u izboru riječi koje su vlastite Hrvatima u Slavoniji, Srijemu i Podunavlju, gdje se govori štokavskim narječjem i ikavskim govorom. Mecić također teži uvođenju novih riječi. Tako npr. za sakrament uzima izraz »posvetilište«, premda se inače služi riječju »sacrament« (str. 441). Ne upotrebljava dvostruki naziv za sedmi sakrament poput Komulovića i njegovih nastavljača, tj. »matrimonij ili ženidba«, nego samo ime »xenidba« (str. 441).

Dva izdanja Mecićeve *Cvitka pokornih* i u njemu *Nauka karstyanskoga*, i to u razmaku od najviše trinaest godina, dovoljno govore da je njegova knjižica u to vrijeme bila potrebna i da se rado upotrebljavala. Danas nema drugih pokazatelja po kojima bi se moglo naslutiti kolika je bila rasprostranjenost Mecićeve knjige. S gledišta pak povijesti hrvatske katehizacije Mecićev katekizam, budući da predstavlja u osnovici prijevod i prilagodbu Bellarminova *Malog katekizma*, značajan je dokument, i to ne samo o jednom dosad nepoznatom izdanju tog katekizma u nas nego je on prvenstveno dokaz jedinstva crkvenog djelovanja i sredstvo povezivanja istog naroda od juga do krajnjeg sjevera i dokaz njegove rasprostranjenosti.

*mu, opet Levakovićevo izdanje 1629. u Rimu ćirilicom; zatim slijede latinička izdanja: 1633. Bartola Kašića, 1637. Tomka Mrnavića i 1661. izdanje Propagande; u Veneciji je izdan 1666, 1702., 1715. i 1758. te u Dubrovniku 1783. i 1880. Bila su pripravljena i druga izdanja tog katekizma: npr. prije 1652. Jakova Mikalje te 1738. u Veneciji i 1834. u Dubrovniku. — Divkovićev *Nauk krstianski kratak* (Venecija 1616) i Grgićev *Nauk kaerstjanski kratak* (1745. i 1811.) samo su djelimiце ovisni o Bellarminovu katekizmu kao svom predlošku.*